

ԱՍԿԵՐԱՆԻ ՇՐՋԱՆԻ ԴԱՇՈՒՇԵՆ ՀԱՄԱՅՆՔԻ ՇՐՋԱԿԱՅՔԻ ԴԵՆԴՐՈՖԼՈՐԱ

Մ.Ս. ԾԱՍԿՅԱՆ, Մ.Ս.ԱՐԶՈՒՄԱՆՅԱՆ

Բանալի բառեր՝ Դաշուշեն, դենդրոֆլորա, ծառ, թուփ, լիան, բազմազանություն, ընտանիք, ցեղ, վարդազգիներ, ձիթենազգիներ, ցախակենասազգիներ

Ключевые слова: Дашушен, дендрофлора, дерево, куст, лиана, разнообразие, семейство, род, розовые, маслиновые, жимолостные

Key words: Dashushen, dendroflora, tree, bush, liane, variety, family, genus, Rosaceae, Oleaceae, Caprifoliaceae

Մ.Շատրյան, Մ.Արշումյան

ДЕНДРОФЛОРА В ОКРЕСТНОСТЯХ ДАШУШЕНСКОЙ ОБЩИНЫ АСКЕРАНСКОГО РАЙОНА

Был изучен видовой состав дендрофлоры в окрестностях Дашушенской общины Арцахской области. В результате были зарегистрированы 64 вида деревьев, кустарников и лиан, которые принадлежат 43 родам и входят в состав 23 семейств. По разнообразию и орнаментации видов примечательны северо-восточные густые лесные массивы, где также сосредоточены фруктовые деревья и кустарники. Также уточняется таксономический перечень обнаруженных растений в исследованной области, а также биоэкологические и фитоценотические особенности.

M. Tsatryan. M.Arzumanyan

THE DENDROFLORA OF DASHUSHEN COMMUNITY SURROUNDINGS IN ASKERAN REGION

The dendroflora species composition of Dashushen community surroundings in Artsakh region has been studied. As a result, 64 species of trees, bushes and lianes have been registered, which belong to 43 genera and are included in 23 families. The dense forested areas in the north-east and east are remarkable with their variety and ornamentation, where fruit trees and bushes are also concentrated. The taxonomic list of the plants discovered in the studied area is also clarified, as well as the bioecologic and phytocenotic peculiarities.

Ուսումնասիրվել են Արցախի շրջանի Դաշուշենի շրջակայքի դենդրոֆլորայի տեսակային կազմը: Արդյունքում գրանցվել են 23 ընտանիքների և 43 ցեղերի պատկանող 64 տեսակ ծառեր, թփեր և լիաններ: Տեսակների բազմազանությամբ և գեղազարդությամբ աչքի են ընկնում հյուսիսարևելյան և արևելյան խիտ անտառապատ տարածքները, որտեղ կենտրոնացած են նաև պտղատու ծառերը և թփերը: Պարզաբանվում է նաև ուսումնասիրվող տարածքում հայտնաբերված բույսերի կարգաբանական ցուցակը, ինչպես նաև կենսակերպական և ֆիտոցենոտիկ առանձնահատկությունները:

Դաշուշենը /կամ Քարաշենը/ գտնվում է Արցախի կենտրոնական արևելյան մասում, Կարկառ գետի ձախ ափին, և մտնում է Ասկերանի վարչական շրջանի ու համանուն ֆլորիստական շրջանի մեջ: Այն գտնվում է 830-900 մ բարձրության վրա՝ ընդգրկելով տափաստանային և լեռնատափաստանային գոտիները: Շրջապատված է արևելքից՝ անտառապատ Շաղասար լեռով /980մ/, արևմուտքից՝ չոր լեռնալանջ Ծաղկասարով /833մ/, հարավից՝ թփուտներով, որտեղ գտնվում է Սրաբեկ սրբավայրը, որից վերև՝ հարավ արևելյան մասը՝ անտառապատ է և ամենաբարձր տեղը, որտեղ 2017 թ-ին տեղադրել են Խաչը, հասնում է 1030մ-ի, դեպի հարավ արևմուտք վեր է ածվում «Գյուտնավար» լանջի, իսկ հյուսիսից գյուղին է նայում Ջրղբղուզը՝ իր Հոնուտի կիրճով: Գյուղը մոտիկ է Շուշիին, Շոշին, մայրաքաղաքի նկատմամբ ունի հարավարևմտյան դիրք: Բնորոշ են լեռնային քամիները և բարձր խոնավությունը՝ հատկապես գարնանը:

Գյուղը հարուստ է աղբյուրներով. դպրոցամերձ լանջում՝ «Քարի» աղբյուր, գյուղամիջում՝ «Թազա» աղբյուր, Սուրբ Սրաբեկ սրբավայրի մոտ՝ «Խաչին տակի» աղբյուր, Ծաղկասարի արևմտահայաց լանջի ստորոտում՝ «Չումչումբլախի» աղբյուր, Ծաղկասարի արևմտահայաց մասում՝ «Մաքսիմի» աղբյուր, Շաղասարի ստորոտում՝ «Մաներ» կոչվող վայրում՝

<<Քարիզ>> աղբյուր, որից վերն՝ <<Միշայի>> աղբյուր, Շաղասարի արևելահայաց ձորում՝ <<Կյուշ>> աղբյուր:

Հետազոտության նյութ են հանդիսացել Դաշուշենի շրջակայքից մեր հավաքած դենդրոֆլորայի նմուշները: Նյութը մշակելուց և հերքարիում պատրաստելուց հետո խմբավորել ենք բույսերն ըստ տեսակի, կազմել բույսերի կարգաբանական ցուցակը և կատարել տաքսոնոմիական վերլուծություն: Դաշուշենի շրջակայքի բուսատեսակները որոշելիս հիմք ենք ընդունել բազմաթիվ մենագրություններ, որոշիչներ, գրքեր և այլն[1-3]:

Գյուղի արևմուտքում՝ Ծաղկասարի արևելահայաց մասում, չոր, քարքարոտ լեռնալանջեր են, շիբլակներ: Այստեղ թփերից դոմինանտում են փարթամ ցաքին, (*P. spina-christi*), ցախակեռաս վրացականը (*Lonicera iberica*), դժնիկ Պալլասի (*Rhamnus pallasii*), մասրենի առատափուշը (*Rosa spinosissima*), իսկ հասմիկը (*Jasminum fruticans*), ասպիրակը (*Spiraea hypericifolia*) և ամբողջաեզր չմենին՝ (*Cotoneaster integerrimus*) սակավաթիվ, կիսաթփերից՝ գազ մանրագլխիկը, (*Astragalus microcephalus*)՝ ընդարձակ բուսուտներով:

Սակայն Ծաղկասարի հյուսիս արևմտյան մասում ապրիլին աչքի են գառնում ասպիրակի, հասմիկի և ցախակեռասի մաքուր թփուտները: Սակավաթիվ հանդիպում է մասրենի և սզնի: Իսկ հարավ արևմտյան լանջը վեր է ածվում մաքուր կաղնեբոխային անտառի: Կենտրոնական մասում ենթաանտառում հանդիպել ենք ուռատերև տանձենու (*Pyrus salicifolia*) մի քանի փարթամ ծառ, ինչպես նաև ընկուզենի (*Juglans regia*):

Ծաղկասարի հարավ արևմտյան կաղնեբոխային անտառում դոմինանտում են արևելյան բոխին, ջղանե (*Carpinus orientalis*), տերևառատ թեղին (*Ulmus foliacea*), վրացական և խոշորառեջ կաղնիները (*Quercus iberica*, *Q. macranthera*), սակավաթիվ հանդիպում են դաշտային թխկին (*Acer campestre*), կովկասյան սզնին (*Crataegus caucasica*), հոնին (*Cornus mas*), որոնք անտառկազմող ծառատեսակներ են և մաքուր ծառուտներ չեն առաջացնում: Անտառի վերջում դեպի հարավ մոշուտներ են:

Այսպիսով, Ծաղկասարի արևմտահայաց մասում լայնատերև նոսրանտառներ են: Այստեղ հանդիպում են տիլենի, հոնի, մասրենի, կաղնի, ընկուզենի, սզնի, մամխենի, սալորենի, բոխի /ջղանե/, իսկ ստորոտում՝ <<Մաքսիմի>> աղբյուրի մոտակայքում՝ վայրի խաղող(*Vitis sylvestris*): Ծաղկասարի դենդրոֆլորան ասեղնատերևավորներ չի ընդգրկում:

Գյուղի արևելքում՝ Շաղասարի և՛ արևմտահայաց, և՛ արևելահայաց լանջերը խիտ անտառապատ են: Արևելքում՝ Շաղասարին նույնպես նախորդում են չոր քարքարոտ լեռնալանջեր, ուր միայն հանդիպում են թփերից՝ ցաքին, կիսաթփերից՝ գազ մանրագլխիկը՝ ընդարձակ բուսուտներով:

Գյուղի հյուսիս – արևելյան մասում անտառապատ լանջեր են, որի ստորոտը խառը անտառապատ է, իսկ ենթաանտառը կազմում են մոշենու կիսաթփերը, մասրենու թփերը, հոնին, ցախակեռասը, դեպի վեր խառն անտառներ են: Այստեղ հավասարապես բաշխված են վրացական կաղնին, կովկասյան բոխին (*Carpinus caucasica*), բոխատերև ձելկվան (*Zelkova carpinifolia*), դաշտային թխկին (*Acer campestre*), վրացական թխկին (*Acer ibericum*), լայնատերև իլենին (*Euonymus latifolia*), հարավային ճապկին (*Swida australis*), կիպրոսը (*Ligustrum vulgare*), իսկ հացենին անտառում առաջացնում է (*Fraxinus excelsior*) մաքուր ծառուտ, սակավաթիվ հանդիպում են ցախակեռաս կովկասյանը (*Lonicera caucasica*), զկեռենին (*Mespilus germanica*), լիաններից մեծ տարածում ունի շրջահյուս հունականը (*Periploca graeca*), իսկ անտառի առանձին լուսավոր և նոսր տեղերում գերիշխում են գերիմաստու (*Viburnum lantana* L.) և մամխենու (*Prunus spinosa*) թփերը:

Կենտրոնական արևելյան մասում վեր է խոյանում խիտ անտառապատ Շաղասարը: Ստորոտը խառն անտառապատ է, հանդիպում են հոնին, ճապկին, ձելկվան, սզնին, գիհին, մասրենին, կիպրոսը: Դեպի վեր հիմնականում կաղնեբոխային անտառներ են, այստեղ դոմինանտում են նաև բոխի կովկասյանը, թեղի տերևառատը, կիպրոսը, անտառի ամենավերին սահմաններում դոմինանտում են նաև գերիմաստին, չմենին, սզնին: Անտառի ամենավերին սահմանում ցախակեռաս այծին (*Lonicera caprifolium*) առաջացնում է թփուտներ,

վերջինս հանդիպել է միայն Շաղասարում, անտառերին հանդիպում է եվրոպական իլենին (*Euonymus europaea*): Լիաններից շրջահյուս հունականը (*Periploca graeca*) աճում է անտառի ստորինից մինչև վերին սահմաններում, իսկ հասարակ կնքաբույսը (*Tamus communis L.*) միայն անտառի վերին սահմանում: Անտառեզրերին հանդիպում է դժնիկ Պալասին:

Շաղասարի կաղնեքոխային անտառային դենդրոֆլորան ասեղնատերևավորներից ընդգրկում է երկարատերև գիհին (*Juniperus oblonga*), որն անտառ կազմող ծառատեսակ է, և ընդարձակ գիհուտներ չի առաջացնում: Գիհին հանդիպում է Շաղասարի անտառների ստորին սահմաններում, իսկ անտառեզրին՝ հանդիպում են ցածրած գիհու (*Juniperus hemisphaerica*) թփուտներ և փշատենի (*Elaeagnus angustifolia*): Վայրի պտղատուներից Շաղասարի անտառներում աճում է անտառային կեռասենին (*Cerasus avium*)՝ սակավաթիվ:

Շաղասարի արևմտահայաց լանջի ստորոտում՝ «Քարիզ» աղբյուրի մոտակայքում դոմինանտում են ընկուզենիները և թթենիները:

Հարավ արևելյան մասը /1030մ/ իրիտ անտառապատ է, կարելի է ասել տերևառատ թեղու (*Ulmus foliacea*) մաքուր ծառուտ: Անտառ կազմող գերակշռող թփատեսակ է նաև ամբողջաեզր չմենին (*Cotoneaster integerrimus*), որը հանդիպում է մինչև անտառի վերին սահմանները, սակավաթիվ անտառ կազմող թփերից են ցախակեռաս վրացականը (*Lonicera iberica*) և ցաքին, ամբողջ լիաններից՝ շրջահյուս հունականը (*Periploca graeca*), սակավաթիվ գիհի, սգնի: Անտառի վերին սահմանում 900-1000մ բարձրություններում դրախտածառ սովորականը (*Cotinus coggygia*) առաջացնում է մաքուր ծառուտ: Անտառի վերին սահմաններում հանդիպում է նաև կաղնի: Դեպի հարավ արևմուտք վեր է ածվում «Գյուտնավար» կոչվող լանջի, որը ձևավորում է ենթաստառը: Այտեղ հիմնականում դոմինանտում են մասրենու թփուտները, իսկ ստորին սահմանում /գյուղին մոտ/ առավել շատ հանդիպում են դժնիկ Պալասին, հասմիկ թփայինը, ցաքին և մոշենու կիսաթփերը:

Մեծ հետաքրքրություն է ներկայացնում գյուղամիջից դեպի Սուրբ Սրաբեկ սրբավայրը ընկած տարածքի և Սուրբ Սրաբեկի շրջակայքի ենթաստառի դենդրոֆլորան: Գյուղամիջից դեպի Սուրբ Սրաբեկ սրբավայր տանող ճանապարհի եզրերին առավել շատ հանդիպում են դժնիկ լուծողականը /*Rhamnus cathartica*/, ամբողջաեզր չմենին /*Cotoneaster integerrimus*/, փոշնին (*Celtis caucasica*), ակացիան (*Robinia pseudoacacia*) /Եկեղեցու շրջակայք/, վրացական ճապկին (*Swida iberica*), հացենու (*Fraxinus excelsior*) ծառուտ՝ գյուղամիջում «Թագա» աղբյուրի մոտ, իսկ Սուրբ Սրաբեկ սրբավայրի շուրջը գերակշռում են հարավային ճապկին (*Swida australis*), կովկասյան բոխին (*Carpinus caucasica*), փոշնին (*Celtis caucasica*), մամխենին (*Prunus spinosa*), մասրենին (*Rosa canina*):

Դաշուշենի շրջակայքի անտառներում գերակշռող ծառատեսակներից է սալորենին (*Prunus divaricate*) /շոր/, որն հանդիպում է Շաղասարի և՛ արևելահայաց /դեպի Քոասնի նայող/, և՛ արևմտահայաց անտառներում, որտեղ հանդիսանում է գերակշռող տեսակ, հյուսիսային մասում՝ Կարկառ գետի մոտակայքում, «Էլդորադո» հյուրանոցի շրջակայքում, Ծաղկասարի արևմտահայաց անտառներում և գյուղը տանող ճանապարհի եզրերին:

Առավել շատ հանդիպող ծառատեսակներից է հոնին (*Cornus mas*): Հոնին աճում է ամենուր՝ առաջացնելով ընդարձակ բուսուտներ: Հոնին աճում է Կարկառ գետի մոտակայքում, «Էլդորադո» հյուրանոցի շրջակայքում, գյուղը տանող ճանապարհի եզրերին, հարավային մասի անտառներում: Մաքուր հոնուտներ առաջանում են Ծաղկասարի արևմտահայաց լանջի ստորոտում՝ Չուվչուրլախի աղբյուրի մոտակայքում, Շաղասարի ստորոտում՝ «Մաներ» կոչվող տարածքում՝ «Քարիզ» աղբյուրի մոտակայքում:

Հարավում գտնվող անտառի սկզբնամասում՝ Սուրբ Սրաբեկ սրբավայրում /քարքարոտ վայր/ հանդիպում է փոշնի (*Celtis caucasica*):

Դեռ հին ժամանակներից մարդիկ այցելել և զոհաբերություն են մատուցել փոշնու սաղարթի ներքո: Փոշնու մյուս ծառը, որի բնի շուրջը սրբաքարեր են, մարդիկ 3 անգամ պտտվում են և երազանքի ժապավենը ամրացնում ծառի ճյուղերին: Փոշնի հանդիպել է նաև դպրոցամերձ

քարքարոտ լանջում և գյուղամիջում, Կարկառ գետի մոտակայքում, <<Էլդորադո>> հյուրանոցի շրջակայքում, գյուղը մտնող ճանապարհի եզրերին:

Շաղասարի ենթանտառում աճում են խնձորենին (*Malus orientalis*) /տզգան/ և տանձենի կովկասյանը /*Pyrus caucasica*/, իսկ հյուսիսային մասի ենթանտառում տանձենի ուռատերևը /մոխրատանձ/ *Pyrus salicifolia*:/

Զկեռենին հանդիպում է հատուկենտ. գյուղի արևմտյան մասում /Օաղկասար/ ընդհանրապես չենք հանդիպել, հարավային մասում՝ անտառեզրերին, Սուրբ Սրաբեկ սրբավայրի մոտ՝ սակավաթիվ, հիմնականում հանդիպում է անտառապատ Շաղասարի <<Կյուշ>> և Քարիզ աղբյուրների մոտակայքում: Քարիզ աղբյուրի մոտակայքը մոշուտներ են և սալորենիներ:

Կաղնու մաքուր ծառուտ /կաղնուտներ/ հանդիպում է Շաղասարի դիմացի հարթավայրային մասում, այստեղ հանդիպում է նաև սզենի և զկեռենի: Կաղնուտներ առաջանում են նաև հարավային մասում՝ Սուրբ Սրաբեկ սրբավայրից վերև ընկած անտառներում: Հարավային մասում դոմինանտում են հոնին, սալորենին /մամխենին/, իսկ հարավ արևմտյան մասում՝ տիլենու մաքուր բուսուտներ են:

Սակավաթիվ հանդիպող տեսակներից են նոնենին (*Punica granatum*), կծոխուրը (*Berberis vulgaris*), թզենին (*Ficus carica*), նշենի Ֆենցիլին (*Amygdalus fenzilana*), պայթակենի կիլիկյանը (*Colutea cilicica*): Նոնենին (*Punica granatum*) հանդիպել է միայն գյուղամիջում՝ դպրոցամերձ քարքարոտ լանջում, կծոխուրը՝ սակավաթիվ Շաղասարի արևմտահայաց ենթանտառում, ինչպես նաև արևելահայաց անտառներում: Նշենին բնական վիճակում հանդիպում է միայն Օաղկասարի արևմտահայաց լանջի թփուտներում, իսկ պայթակենին՝ սակավաթիվ՝ միայն գյուղ մտնող /մայրաքաղաքից դեպի Շուշի տանող կենտրոնական ուղի/ ճանապարհի եզրերին:

Գյուղամիջում Քարիզից հոսող ջրի ողջ երկայնքով, ճանապարհի եզրերին, գյուղամիջում, և դեպի սուրբ Սրաբեկ սրբավայրը տանող ճանապարհի եզրերին հանդիպում են կտտկենու թփերը (*Sambucus nigra*), իսկ տնամերձ ցանկապատերին՝ լիանները՝ լոշտակ երկտունը (*Bryonia dioica*): Գյուղամիջում հանդիպում է նաև իլենի եվրոպականը:

Ակացիաի տարածվածությունը Դաշուշենի տարածքում (*Robinia pseudoacacia*) սահմանափակ է: Հանդիպում է միայն գյուղամիջում, տնամերձ տարածքներում:

Կառկառի գետահովտի երկարությամբ տարածված են ուռենիները (*Salix excelsa*, *S. caprea*) (գյուղացիներն այդ վայրը անվանում են հոռուտներ, այսինքն՝ ուռենու պուրակ), թխկին, փռշին:

Թխկի դաշտայինը (*Acer campestre*) տարածված է անտառներում /Օաղկասարի արևմտահայաց անտառ/: Աճում է ինչպես չափավոր խոնավ, այնպես էլ համեմատաբար չոր պայմաններում /գյուղամեջ տանող ճանապարհի եզրերին:/ Որպես խառնուրդ հանդես է գալիս հյուսիս – արևելյան անտառում կաղնու, բոխու, գլիհու անտառներում, մաքուր ծառուտ չի կազմակերպում:

Գերիմաստին (*Viburnum lantana*) աճում է հարավային մասի անտառի ծածկոցի տակ, գյուղը մտնող ճանապարհի ձախ մասին, հյուսիս արևելյան անտառներում:

Դաշուշենի դենդրոֆլորայի կազմում առաջատար դեր է խաղում Վարդագիների (*Rosaceae*) ընտանիքը: Այն ներկայացված է 11 ցեղի պատկանող 20 տեսակներով: Ընտանիքը ներկայացնող *Pyrus*, *Sorbus*, *Crataegus*, *Cotoneaster*, *Rubus* և *Rosa* ցեղերը մեծ նշանակություն ունեն Դաշուշենի շրջակայքում՝ տարբեր բուսական համակեցությունների առաջացման մեջ: Իր տեսակային կազմով և տաքսոնոմիական բազմազանությամբ, սզին (*Crataegus*) հանդիսանում է *Rosaceae* ընտանիքի խոշոր ցեղերից մեկը: ԼՂՀ-ում, աճելով ցածր, միջին և բարձր լեռնային գոտիներում, սզինները մեծ դեր ունեն դենդրոֆլորայի ձևավորման գործում՝ հանդիսանում են մի շարք անտառային համակեցությունների կարևորագույն տարր, կազմում են ենթանտառ այլ ցեղերի ներկայացուցիչների հետ, աճում են արիդային նոսրանտառներում, լեռնային գետերի առափնյա թավուտներում:

Դաշուշենի դենդրոֆլորայում գերակշռում է սզնի կովկասյանը (*Crataegus caucasica*): Սզնին հանդիպում է ամենուր. Օաղկասարի արևմտահայաց լանջի անտառներում, Շաղասարի

անտառներում, գյուղն հյուսիսից շրջապատող անտառներում, անտառեզրերին, դպրոցամերձ քարքարոտ լանջերին: Քարիզ, Քարին տակի, աղբյուրների մոտակայքում հանդիպում է նաև սզնի հայկականը (*Crataegus armena*): *Rosa* ցեղից մասրենի սովորականը (*Rosa canina*) հանդիպել հյուսիսային մասի անտառեզրերին, իսկ մասրենի առատափուշը (*Rosa spinosissima*) ավելի մեծ տարածվածություն ունի՝ դպրոցամերձ քարքարոտ լանջերին, գյուղամիջի ճանապարհի ամբողջ երկայնքով, դեպի Սուրբ Սրաբեկ սրբավայր տանող և Ծաղկասարի արևելահայաց լանջերին:

Արցախում մոշենու ցեղի տարածվածության վերաբերյալ ուսումնասիրություններ է կատարել Ա.Ն. Հակոբյանը: Ցեղ մոշենին բաժանվում է մոշենի և մոռենի ենթացեղերի: Արցախի տարածքում հայտնաբերվել է 15 մոշենու և մեկ մոռենու տեսակներ: Ցեղի ներկայացուցիչները ունեն տարածման լայն սպեկտր: Աճում են առափնյա անտառներում, անտառեզրերին, թփուտներում, քարքարոտ վայրերում[2]:

Մոշուտներ առաջանում են գյուղը տանող ճանապարհի եզրերին, դպրոցամերձ լանջերին /արևմտյան մաս/, Մոշենի հայկականը (*Rubus armeniacus*), Ծաղկասարի արևմտահայաց լանջի և Շաղասարի ենթանտառում:

Աղյուսակ 1.

Ասկերանի շրջանի Դաշուշենի տարածքից հայտնաբերված բույսերի կարգաբանական ցուցակ

Տեսակի անվանումը		Կենսական ձևը	Կենսակոլոգիական և ֆիտոցենոտիկ առանձնահատկությունները
Բակլազգիներ – Fabaceae			
1	Ակացիա սպիտակ (<i>Robinia pseudoacacia</i> L.)	Շ _տ	Գյուղամիջում
2	Գազ մանրագլխիկ- <i>Astragalus microcephalus</i> Willd	Թ _տ	Չոր քարքարոտ լեռնալանջերին, արիդային նոսր անտառներում, շիբլակներում /Ծաղկասար/
3	Պայթակենի կիլիկյան - <i>Colutea cilicica</i> Boiss. et Bal.	Թ _տ	Դպրոց մտնող ճանապարհի եզրին
Դոմազգիներ Cucurbitaceae			
4	Լոշտակ երկտուն – <i>Bryonia dioica</i> Jacq.	Լ _տ	Գյուղամիջում
Դժնիկազգիներ-Rhamnaceae			
5	Դժնիկ լուծողական - <i>Rhamnus cathartica</i> L.	Շ _տ	Թփուտներում
6	Դժնիկ Պալլասի - <i>Rhamnus pallasii</i> Fisch. et Mey. C. A. Mey.	Թ _տ	Չոր քարքարոտ լեռնալանջերին, շիբլակներում /Ծաղկասար/
7	Ցաքի փշոտ - <i>Paliurus spina-christi</i> Mill.	Թ _տ	Չոր քարքարոտ լեռնալանջերին /Ծաղկասար/
Դիոսկորեազգիներ - Dioscoreaceae			
8	Կնքարույս – <i>Tamus communis</i> L.	Լ _տ	Շաղասարի կաղնեքոխային անտառներում
Ընկուզազգիներ - Juglandaceae			

9	Ընկուզենի սովորական - Juglans regia L.	Ծ _տ	Անտառներում, գետահովիտներում /Շաղասար/
Ընտանիք Թթազգիներ – Moraceae			
10	Թզենի սովորական- Ficus carica L.	Ծ _տ	Թարթառի գետահովտում
Թխկազգիներ - Aceraceae			
11	Թխկի դաշտային - Acer campestre L.	Ծ _տ	Անտառներում, անտառեզրերին
12	Թխկի վրացական - Acer ibericum M. Bieb	Ծ _տ	Անտառներում, անտառեզրերին
Թեղազգիներ -Ulmaceae			
13	Թեղի բոխատերև - Ulmus carpinifolia Rupp. ex Suckow	Ծ _տ	Անտառներում
14	Թեղի տերևառատ - Ulmus foliacea Gilib	Ծ _տ	Անտառներում
15	Ձեկվա բոխատերև - Zelkova carpinifolia /Pall./ K. Koch	Ծ _տ	Հյուսիս արևելյան անտառներում
Թունաթափազգիներ - Asclepiadaceae			
16	Շրջահյուս հունական /Periploca graeca L./	Լ _տ	Հյուսիս արևելյան անտառներում
Իլենազգիներ-Celastraceae			
17	Իլենի եվրոպական - Euonymus europea L.	Թ _տ	Գյուղամիջում
18	Իլենի լայնատերև - Euonymus latifolia /Z./ Mill.	Թ _տ	Հյուսիս արևելյան անտառներում
Խաղողազգիներ - Vitaceae			
19	Խաղող անտառային - Vitis sylvestris C.C. Gmel	Լ _տ	Անտառներում /Մաքսիմի աղբյուր/
Օորենազգիներ - Berberidaceae			
20	Օորենի սովորական – Berberis vulgaris L.	Թ _տ	Ենթաանտառներում /Շաղասար/
Հաճարազգիներ - Fagaceae			
21	Կաղնի վրացական - Quercus iberica Steven	Ծ _տ	Անտառներում, առաջացնում են կաղնուտներ /Շաղասար, հարավային մաս/
22	Կաղնի խոշորառեղ - Quercus macranthera Fisch. et C. A. Mey. et Hohen	Ծ _տ	Անտառներում, առաջացնում են կաղնուտներ /Շաղասար, հարավային մաս/
Հոնազգիներ - Cornaceae			

23	Հոնի սովորական – Cornus mas L	Ծ/թ/տ	Անտառներում, խոնավ աճելավայրերում, հիմնականում ձևավորում է մաքուր ծառուտներ /Չումչումբլախի աղբյուր, Ծաղկասար, Շաղասար/
24	Ճապկի հարավային - Swida australis Pojark	Ծ/թ/տ	Անտառներում, անտառեզրերին
25	Ճապկի վրացական - Swida iberica Pojark. ex Grossh	Ծ/թ/տ	Անտառներում, անտառեզրերին
Ձիթենազգիներ - Oleaceae			
26	Հացենի սովորական - Fraxinus excelsior L.	Ծ _տ	Հյուսիս արևելյան անտառներում
27	Հացենի սրապտուղ - Fraxinus oxycarpa Willd.	Ծ _տ	Հյուսիս արևելյան անտառներում
28	Հասմիկ թփային - Jasminum fruticans L.	Թ _տ	Դպրոցամերձ լանջերին, Ծաղկասարի հյուսիս արևմտյան թփուտներ
29	Կիպրոս սովորական - Ligustrum vulgare L.	Թ _տ	Հյուսիս արևելյան անտառներում
Նոճազգիներ – Cupressaceae			
30	Գիհի ցածրաձ – Juniperus hemisphaerica J.	Թ _տ	Շաղասարի անտառի վերին սահմաններ
31	Գիհի երկարատերև - Juniperus oblonga M. Bieb.	Ծ/թ/մ	Կաղնեթխային անտառներում Շաղասար
Նոնազգիներ-Punicaceae			
32	Նոնենի սովորական - Punica granatum L	Ծ _տ	Չոր լեռնալանջերին, արիդային նոսրանտառներում, հատուկենտ /Ծաղկասար/
Վարդազգիներ - Rosaceae			
33	Ասպիրակ սրոհունդատերև - Spiraea hypericifolia L.	Թ _տ	Չոր, քարքարոտ լանջերին Ծաղկասարի արևմտահայաց լանջ
34	Ջկեռենի սովորական - Mespilus germanica L.	Ծ _տ	Առափնյա անտառներում, կաղնուտներում, <<Կյուշ>> աղբյուրի մոտակայքում /Շաղասար/
35	Իսնձորենի արևելյան - Malus orientalis Uglitzk	Ծ _տ	Առափնյա անտառներում, սակավաթիվ /Շաղասար/
36	Կեռասենի անտառային - Cerasus avium Moench	Ծ _տ	Անտառներում /Շաղասար/

37	Մաքրենի սովորական - Rosa canina L.	Թ _տ	Անտառեզրեր, թփուտներ
38	Մաքրենի առատափուռ - Rosa spinosissima L.	Թ _տ	Դպրոցամերձ լանջերին, թփուտներ
39	Մոշենի սովորական - Rubus caesius L.	Կ _թ	Շաղասարի ենթանտառում
40	Մոշենի կովկասյան - Rubus caucasicus /Focke/ Focke ex Haussen	Կ _թ	Ամենուր
41	Մոշենի թաղիքավոր - Rubus tomentosus Borkh	Կ _թ	Ամենուր
42	Մոշենի հայկական - Rubus armeniacus Focke	Կ _թ	Դպրոցամերձ լանջ,
43	Մոռենի Բուշի (Rubus Buschii /Rozan./ A. Grossh	Կ _թ	Անտառներում
44	Նշենի Ֆենցլիի - Amygdalus fenzilana (Fritsch)	Թ _տ	Թփուտներում Ծաղկասարի արևմտահայաց լանջ
45	Չմենի ամբողջաեզր - Cotoneaster integerrimus Medik	Թ _տ	Չոր լանջերին Ծաղկասար, Սուրբ Սրաբեկ տանող ճանապարհի եզր
46	Սալորենի փշուռ, մամխենի - Prunus spinosa L. /լկրտն/	Թ _տ	Անտառներում, խոնավ աճելավայրերում /Ծաղկասար, հարավային մաս/
47	Սալորենի սովորական - Prunus divaricata Ledeb.	Թ _տ	Անտառներում, գետի ափերին /Ծաղկասար/
48	Սզնի կովկասյան - Crataegus caucasica K. Koch	Ծ _տ	Նոսրանտառներում, կաղնուտներում /Ծաղկասար, Շաղասար/
49	Սզնի արևելյան - Crataegus orientalis Pall	Ծ _տ	Անտառներում
50	Սզնի հայկական - Crataegus armena Pojark.	Ծ _տ	Նոսրանտառներում, կաղնուտներում
51	Տանձենի կովկասյան - Pyrus caucasica Fed.	Ծ _տ	Առափնյա անտառներում, մոտակայքում, հատուկենտ /Շաղասար/
52	Տանձենի ուռատերև - Pyrus salicifolia Pall.	Ծ _տ	Կարկառ գետի մոտակայքում, հյուսիսային մաս, Ծաղկասարի արևմտյան մասի լանջ
Տիլազգիներ - Corylaceae			
53	Տիլենի սովորական - Corylus avellana L.	Թ _տ	Անտառներում, կաղնուտներում Հարավ - արևմտյան մաս
54	Բոխի արևելյան, ջղանե - Carpinus orientalis Mill	Ծ/թ/տ	Անտառներում /Ծաղկասար/

55	Բոխի կովկասյան – Carpinus caucasica L	Ծ _տ	Անտառեզրերին,
Ցախակեռասազգիներ - Caprifoliaceae			
56	Գերիմաստի Viburnum lantana L.	Թ _տ	Անտառեզրերին /հարավային մաս/
57	Կտակենի սև - Sambucus nigra L.	Թ _տ	Կարկառ գետի վտակի կողմերին
58	Ցախակեռաս վրացական Lonicera iberica M. Bieb.	Թ _տ	Չոր քարքարոտ լեռնալանջերին /Ծաղկասար/
59	Ցախակեռաս կովկասյան - Lonicera caucasica Pall.	Թ _տ	Հյուսիս արևելյան անտառներում
60	Ցախակեռաս այծի - Lonicera caprifolium L.	Թ _տ	Շաղասարի անտառներում
Ուռազգիներ - Salicaceae			
61	Ուռենի բարձր - Salix excelsa S. G. Gmel	Ծ _տ	Կառկառ գետի մոտակայքում
62	Ուռենի այծի (այծուռենի) - Salix caprea L.	Ծ _տ	Կառկառ գետի մոտակայքում
Փռչնազգիներ - Celtidaceae			
63	Փռչնի կովկասյան – Celtis caucasica Willd.	Ծ _տ	Անտառեզրեր, /Սուրբ Սրաբեկ, դպրոցի շրջակայքում, գյուղամեջ/
Փշատազգիներ - Elaeagnaceae			
64	Փշատենի նեղատերև - Elaeagnus angustifolia L.	Ծ _տ	Քարքարոտ լանջերին

Ծանոթություն. Ծ/թ/մ- ծառանման թուփ մշտադալար, Ծ/թ/տ – ծառանման թուփ տերևաթափ Ծ_տ – ծառ տերևաթափ, Թ_տ – թուփ տերևաթափ, Թ_ս – թուփ մշտադալար, Կ_թ – կիսաթուփ, Լ_տ – լիան տերևաթափ

Դաշուշենի դենդրոֆլորան ըստ կենսաձևերի ներկայացված է հետևյալ կերպ՝ ծառեր – 32 տեսակ, թփեր – 23 տեսակ, կիսաթփեր – 5 տեսակ, լիաններ – 4 տեսակ: Դաշուշենի համայնքի շրջակայքի դենդրոֆլորայում ասեղնատերևավորներից հանդիպում է միայն գիհի (Juniperus) ցեղի ներկայացուցիչները, որոնք կենտրոնացված են միայն Շաղասարում:

Ամփոփելով ուսումնասիրությունների արդյունքները պարզվեց, որ ընդհանուր առմամբ Դաշուշենի շրջակայքի դենդրոֆլորան հարուստ է և ներկայացված է 64 տեսակներով, որոնք պատկանում են 43 ցեղի և 23 ընտանիքի: Գերակշռողը վարդազգիների (Rosaceae) ընտանիքն է՝ 11 ցեղ և 20 տեսակ: Ցախակեռասազգիները (Caprifoliaceae) ներկայացված են 3 ցեղով և 5 տեսակով, ձիթենազգիները (Oleaceae) ներկայացված են 3 ցեղով և 4 տեսակով, բակլազգիները (Fabaceae)՝ 3 ցեղով և 3 տեսակով, տիլազգիները (Corylaceae)՝ 2 ցեղով և 3 տեսակով, դժնիկազգիները (Rhamnaceae) 2 ցեղով և 3 տեսակով, հոնազգիները (Cornaceae) 2 ցեղով և 3 տեսակով, թեղազգիները (Ulmaceae) 2 ցեղով և 3 տեսակով, ուռենազգիները (Salicaceae)՝ 1 ցեղով և 2 տեսակով, հաճարազգիները (Fagaceae) 1 ցեղով և 2 տեսակով, թխկազգիները (Aceraceae)՝ 1 ցեղով և 2 տեսակով, իլենազգիները (Celastraceae)՝ 1 ցեղով և 2 տեսակով, նոճազգիները (Cupressaceae)՝ 1 ցեղով և 2 տեսակով: Մնացած ընտանիքները ներկայացված են 1 ցեղով և 1 տեսակով (աղ. 1):

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Լ. Վ. Հարությունյան, Ս.Լ. Հարությունյան, Հայաստանի դենդրոֆլորա, 1-2, Երևան, 1985 - 1986
2. Մոշենու և մոռենու ենթացեղերի տեսակային կազմը և տարածվածությունը Արցախում., ԱրՊՀ գիտական տեղեկագիր, 2(22)2010
2. Карягин И.И. Флора Азербайджана, 1–7, Баку, 1950–1957.
3. Тахтаджян А.Л. Флора Армении. 1-7, Ереван, 1954 – 1980

Տեղեկություններ հեղինակի մասին

Մայա Ծատրյան – ԱրՊՀ կենսաբանության ամբիոնի դասախոս

E – mail.c@mail.ru

Մարետա Արզումանյան – Ասկերանի շրջանի Խնածախի միջնակարգ դպրոցի
կենսաբանության ուսուցչուհի

Հոդվածը տպագրության է նրաշխարհում խմբագրական կոլեկիայի անդամ, գ.գ.դ., Գ.Ա. Հակոբյանը: